

SAMHÄLLSKUNSKAP

7-9

MATHIAS CLENOW

MATS GISELSSON

LISA GOTTLÖW

LEIF JARLÉN

JULIA LINDHOLM

MARTIN TURESSON

KARIN WAKEHAM

JAN WIKLUND

CAPENSIS FÖRLAG AB

SPRÅKGRANSKNING

Elin Herrmann

VÄRDEFULLA SYNPUNKTER PÅ INNEHÅLLET

*Maria Engstrand, Eberhard Herrmann, Maria Keymer,
Marie Nykvist, Johannes Olsson, Tore W. Petersson och
Simon Wiklund*

Capensis förlag AB

Falköping

www.capensis.se

e-postadress: info@capensis.se

© 2014 *Capensis förlag AB, Limnea utbildning AB,
Mathias Clenow, Mats Giselsson, Lisa Gottlow,
Leif Jarlén, Julia Lindholm, Martin Turesson,
Karin Wakeham och Jan Wiklund*

ISBN-13:978-91-85887-80-4

Reviderad upplaga 2017

Första tryckningen

Tryck: Bulls Graphics AB, Halmstad

Redaktör, bildredaktör och grafik:

Jan Wiklund

Framsida: Kollage

*Mats Giselsson, Anders Rehn, Jan Wiklund,
Mathias Clenow och Henette Wester*

Baksida: Bilder från sidorna 9, 43, 69, 123 och 167

Boken är skyddad av upphovsrättslagen.

TILL ELEVER, FÖRÄLDRAR OCH LÄRARE

Vi som har skrivit boken har utgått från tre mycket viktiga principer - att följa kursplanen, att ha en tydlig struktur och att göra ämnet enkelt att förstå. Vi författare tror att det kommer att märkas när ni läser boken.

1. Att följa kursplanen

Vår bestämda uppfattning är att boken följer kursplanen. Jämför gärna bokens innehåll med kursplanen, kommentarmaterialet till kursplanen i samhällskunskap och de nationella proven.

Bokens tydliga koppling till kursplanen har gjort att den inte är så omfattande - texten svävar inte ut. Det här ger lärare och elever tid att dessutom fördjupa sig i olika aktuella samhällsfrågor.

2. En tydlig struktur

Boken är uppdelad efter samhällskunskapens fem kunskapsområden. Till varje kunskapsområde finns kapitel som var och ett motsvaras av ett centralt innehåll för att skapa en tydlig struktur.

Med en tydlig struktur i boken är det lättare att planera undervisningen. Vi tror att det ger lärare och elever en stor valfrihet. Det råder inga tvivel om vilka kunskapsområden och vilket centralt innehåll som bearbetas.

3. Enkelt att förstå

Vi som har författat boken använder oss av ett begränsat antal nya begrepp. Det gör det enklare för eleverna att i ett första skede se sammanhengen. I slutet av varje kapitel finns fler ord, begrepp och frågor som kan användas till att fördjupa kunskaperna.

Vem har skrivit vad?

Martin Turesson är huvudförfattare till sidorna 24-59, 96-157 och 180-201. Innehållet kommer från Capensis bok *Samhällskunskap för grundläggande vuxenutbildning*. Sidorna har delvis omarbetats och kompletterats av Jan Wiklund (en större del) och Leif Jarlén (en mindre del).

Resten av boken är helt nyskriven. Karin Wakeham står för sidorna 5-6, 10-15, 18-22, 70-76, 78-84, 86-94, 158-165 och 202-208. Mathias Clenow har skrivit sidorna 60-68, Mats Giselsson sidorna 167-179, Lisa Gottlow sidorna 224-230 och Julia Lindholm sidorna 210-223.

Språket är noggrant polerat av Elin Herrmann, samma person som språkgranskat alla böcker i Capensis SO-serie för högstadiet.

Bokens brokiga bakgrund

Vi som är författare till boken har olika erfarenheter från utbildningssystemet (högstadielärare, gymnasielärare, universitetslärare). Det gör att vi har många olika perspektiv på pedagogiskt uppbygg och urval av ämnesinnehåll.

Reviderad upplaga 2017

Samhällen förändras och därför har upplagan från 2014 reviderats. Sidordning och sidantal är samma i den här reviderade upplagan som i den första. Det är innehållet på respektive sida som har aktualiserats.

Vi hoppas att vår bok kan tillföra undervisningen något nytt. Lycka till med samhällskunskapen!

*Mathias, Mats, Lisa, Leif, Julia,
Martin, Karin och Jan*

INTRODUKTION TILL SAMHÄLLSKUNSKAP

Ordet samhälle kan mycket enkelt sägas betyda något som hålls samman. Ett samhälles minsta delar består av varje enskild människa.

Ett samhälle är organiserat

Ett samhälle består av många personer som lever tillsammans. De organiserar sina liv tillsammans under en längre tid. Samhällen kan vara olika stora, till exempel en familj, en svensk kommun eller ett helt land. Du kan vara medlem i flera samhällen. I ett samhälle är du beroende av andra omkring dig och andra är beroende av dig!

Familjen - ett minisamhälle

En familj kan ses som ett minisamhälle. I familjen finns det regler för hur medlemmarna ska uppföra sig. Alla i familjen påverkar varandra. Om en familjemedlem äter upp all mat finns det ingen mat kvar till de övriga. Om en person i familjen är sjuk tar ofta en annan familjemedlem hand om honom/henne.

Alla samhällen består av människor som är beroende av varandra, såsom här i Kumasi, Ghana.

Familjer ser olika ut och består av individer med olika behov. Alla tycker och tänker inte lika. För att en familj ska fungera är det viktigt att familjemedlemmarna tar hänsyn till varandra. Det gäller att komma överens om hur problem och konflikter som uppstår ska lösas.

Större samhällen

En person är också en del av ett större samhälle, till exempel en stad, ett län, ett land eller en region såsom Europeiska unionen (EU). I stora samhällen är det många personer, regler och åsikter att ta hänsyn till.

Om du har kunskap om hur olika samhällen fungerar blir det enklare och tryggare för dig att leva. Då vet du varför en del tycker som de gör, vilka regler som gäller och hur du kan få hjälp vid behov.

Varför ska du läsa samhällskunskap?

I ämnet samhällskunskap läser du om förändring-

Ett stort samhälle som New York City kräver mycket organisation för att fungera.

ar som har skett i Sverige. Du kommer att förstå varför Sverige har förändrats och varför samhället förändras just nu. Om samhället har förändrats till det bättre eller till det sämre råder det olika åsikter om. För 100 år sedan bodde de flesta på landet och kvinnorna fick inte rösta i politiska val. De som lever om 100 år kanske kommer att tycka att 2010-talets Sverige var ett samhälle med konstiga värderingar.

Idag anser en del att vi ska ha höga skatter i Sverige medan andra tycker tvärtom. En del tycker att det ska finnas privata skolor medan andra tycker att det bara ska finnas skolor som kommunerna ansvarar för.

Trots att vi tycker olika fungerar många samhällen bra. *Vad gör att samhällen med så många olika människor fungerar? Hur fattas beslut i frågor som rör många människor i samhället? Hur löses och förhindras konflikter? Hur tas ställning till viktiga frågor som påverkar framtiden?*

Vem har makt? Vilka frågor fattar riksdagen i Stockholm beslut om? Riksdagshuset, Stockholm.

Vi tycker olika, vilket bland annat har att göra med att vi har olika värderingar. *Vad värderar du högst - personlig valfrihet eller jämlikhet? Tror du att du hade tyckt annorlunda om du hade bott i ett annat land? Vad är en rättvis lön?*

I samhällskunskap läser du också om andra länder och om organisationer som finns i flera länder, till exempel Förenta Nationerna (FN). Du kommer också att undersöka informationen vi har och som vi får om de samhällen vi lever i. *Kan vi lita på informationen vi möter på internet, på tv, i tidningar och i skolan? Hur får vi de åsikter vi har i olika frågor som rör samhället?*

Att du har kunskap om hur samhällen fungerar och varför de förändras är viktigt både för dig själv och för övriga samhällsmedlemmar. Det blir lättare att påverka både sin egen och andras framtid. När en person vet mycket om samhället som han/hon lever i är det lätt att känna tillhörighet.

Samhällskunskap är ett viktigt och spännande ämne. Förhoppningsvis tycker också du det.

Om ett samhälle utsätts för stora förändringar är risken stor att det förstörs. Det blir kanske bara ruiner kvar. Timgad, Algeriet.

INNEHÅLL

INDIVIDER OCH GEMENSKAPER	9	INFORMATION OCH KOMMUNIKATION	43
UNGDOMARS IDENTITETER, LIVSSTILAR OCH VÄLBEFINNANDE	10	MEDIER	44
Tio faktorer som påverkar dina identiteter	11	Det fria ordet	45
Gruppidentitet	14	Vem betalar för massmedia?	46
Ord, begrepp och frågor	16	Övning: Olika sorters reklam	46
SVERIGES BEFOLKNING	18	Gratis massmedia	47
Var bor vi idag?	19	Övning: Reklam eller smak?	47
Övning: Var vill du bo?	19	Vad är en nyhet?	48
Befolkningspyramiden	20	Övning: Är nyheten intressant?	48
Skillnader mellan kommuner	22	Mediabilder	49
Ord, begrepp och frågor	23	Dagstidningar	50
Övning: En vanlig familj	23	Dagstidningarnas ledare	51
SVENSKA VÄLFÄRDSSTRUKTURER	24	Övning: Två ledare	51
Kommun, landsting och stat	25	Källkritik	52
Kommunernas uppgifter	26	Övning: Metapedia	52
Landstingens uppgifter	28	En analysmodell	53
Övning: Ditt landsting/din region	28	Övning: Integration i Frivåla kommun	54
Socialförsäkringar	29	Massmedia och demokrati	56
Övning: Bidragsberoende	29	Övning: Din mediakonsumtion	56
Arbetslöshetsförsäkring	30	Massmedia i diktaturer	57
Privatiseringar	31	Ord, begrepp och frågor	58
Övning: Hur mycket ska vara privatiserat?	31	INTERNET	60
Ord, begrepp och frågor	32	Underhållning på internet	61
INTEGRATION	34	”Fakta” på internet	62
Integration - vad kan vi göra?	35	Uppslagsverk eller wikis?	63
Integration gäller alla	36	Några av internets baksidor	64
Övning: Diskutera begrepp	36	Facebook, Twitter m.m.	66
Assimilering	37	Datorsäkerhet	67
Segregation	38	Ord, begrepp och frågor	68
In- och utvandring	39		
Bakgrunden spelar roll	40		
Integration i ett internationellt perspektiv	41		
Ord, begrepp och frågor	42		

RÄTTIGHETER OCH RÄTTSSKIPNING	69	RÄTTSSYSTEMET I SVERIGE	110
DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA	70	Brott i siffror	111
FN och de mänskliga rättigheterna	71	Rättsväsendet	112
FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna	72	Domstolar	113
Övning: Båten	73	Från brott till straff	114
FN-konventioner	74	Svenska lagar	116
Europa, Sverige och mänskliga rättigheter	76	Svensk familjelagstiftning	117
Ord, begrepp och frågor	77	Samhällets syn på brott, straff och vård	118
ORGANISATIONERS ARBETE FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA	78	Brottsliga miljöer	119
FN-organisationer	79	Brottsoffer	120
Oberoende frivilligorganisationer	80	Ord, begrepp och frågor	121
Enskilda individers arbete	82	SAMHÄLLSRESURSER OCH FÖRDELNING	123
Filantrop	84	SAMHÄLLSEKONOMI	124
Ord, begrepp och frågor	85	Privatekonomi	125
KRÄNKNINGAR AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA	86	Företagens ekonomi	126
Olika typer av kränkningar	88	Offentlig ekonomi	127
Kränkningar i Sverige	92	Övning: Kerim och välfärden	127
Övning: Diskriminering	94	Kommunernas ekonomi	128
Ord, begrepp och frågor	95	Landstingens ekonomi	129
NATIONELLA MINORITETER	96	Statens ekonomi	130
Vem tillhör en nationell minoritet?	97	Bankernas roll i ekonomin	131
Övning: Etnisk tillhörighet	97	Pengar	132
Judar och romer	98	Inflation	133
Tornedalingar och sverigefinnar	99	Det samhällsekonomiska kretsloppet	134
Samer	100	Hög- och lågkonjunktur	135
Ord, begrepp och frågor	101	Arbetslöshetens orsaker	136
DEMOKRATISKA FRI- OCH RÄTTIGHETER	102	Övning: Antalet utbildningsplatser	136
Direkt och indirekt demokrati	103	Arbetsmarknadspolitik	137
Demokrati i vardag och skola	104	Ord, begrepp och frågor	138
Övning: Demokrati i skolan	104	GLOBALISERING	140
Korruption	105	BNP	141
Etiska och demokratiska dilemman	106	Frihandel	142
Övning: Grisskandalen	106	Ekonomisk globalisering	143
Övning: Civil olydnad	107	Sveriges ekonomiska utveckling	144
Ord, begrepp och frågor	108	Handel med utlandet	145
		Ord, begrepp och frågor	146

ARBETSMARKNAD OCH ARBETSLIV	148	Hur fungerar EU?	190
Vad ska du bli?	149	EU:s demokratiska underskott	191
Övning: Yrkesliv i förändring	149	Ord, begrepp och frågor	192
Sveriges arbetsmarknad	150		
Arbetsmarknadens parter	151	OLIKA STATS- OCH STYRELSESKICK	194
Lagar på arbetsmarknaden	152	Författning	195
Kollektivavtal	153	Demokratier och diktaturer	196
Lön	154	Mellan demokrati och diktatur	197
Entreprenörskap	155	Statsskick i andra länder	198
Ord, begrepp och frågor	156	USA - ett exempel	199
		Stats- och styrelseskick - en översikt	200
EKONOMISKA RESURSER, MAKT		Ord, begrepp och frågor	201
OCH INFLYTANDE	158		
Övning: Ett rättvist och jämlikt samhälle	159	FN, KONFLIKTER, KONFLIKT-	
Hushållens ekonomi - hushållstyp och		HANTERING OCH HOTBILDER	202
sysselsättning	160	Aktörer på den internationella arenan	203
Hushållens ekonomi - etnicitet och kön	162	FN - uppdrag och organisation	204
Övning: Fattigdom	163	Orsaker till krig och konflikter	206
Pengar och kunskap	164	Folkrätt och konfliktlösning	207
Hållbart samhälle	165	Hotbilder	208
Ord, begrepp och frågor	166	En bättre värld	209
		Ord, begrepp och frågor	209
BESLUTSFATTANDE OCH		EUROPEISKT OCH NORDISKT	
POLITISKA IDÉER	167	SAMARBETE	210
POLITISKA IDEOLOGIER	168	EU:s utveckling	212
Liberalismen	169	Kandidatländer	214
Konservatismen	170	EU idag	215
Marxismen	171	EU:s politik	216
Fascismen	172	EU och Ryssland	218
Partier med liberal och konservativ historia	174	EU och Sverige	219
Partier med marxistisk historia	176	Norden - historia och samarbete	220
Partier med fascistisk historia	177	Ord, begrepp och frågor	222
Intressepartier	178		
Ord, begrepp och frågor	179	ATT PÅVERKA BESLUT OCH	
		SAMHÄLLSUTVECKLING	224
SVERIGES POLITISKA SYSTEM	180	Att påverka den politiska makten	226
Val	182	Att påverka den ekonomiska makten	228
Riksdag och regering	183	Metoder för privatpersoner att påverka	229
Förhållandet mellan riksdag och regering	184	Ord, begrepp och frågor	230
Riksdagens arbete	185		
Förvaltningen	186	REGISTER	231
Kontroll av makten	187		
Beslutsfattande i kommuner och landsting	188	BILDFÖRTECKNING	234